

δύναται τινα ἐκ διαλειμμάτων ἔργα ἐπιστημονικὰ νὰ τελώσιν, ἂν μόνον φροντίζωσι νὰ προκταρτίζωνται ὡς δεῖ διὰ μελετῶν, καὶ μακθάνοντες πρῶτον τὰς ἐγγυρῖους γλώσσας νὰ προμηθεύωνται ἔπειτα καὶ τὰ νεώτατα καὶ ἀκριβέστατα περὶ ἐκάστου τόπου ἐνθα διατρέβουσι βιβλία, ἐξ ὧν θέλουσι βλέπειν τί τὸ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης μέχρι τοῦδε γνωσθὲν, καὶ τί τὸ περιμένον ἐτι ἐξ ακρίβωσιν. Εἶθε ἡ εὐχὴ ἡμῶν μὴ μείνῃ ἀτέλεστος!

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1857.

Κ.

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΣ

Ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Δικαίου

Κ. Γ. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ.

—ο—

Μαθόντες ὅτι ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητῆς Κ. Γ. Μαυροκορδάτος ἤρξατο καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν χειμερινὴν ἐκατημέριαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Δικαίου διὰ εἰσαγωγῆς ἐμφανιούσης τὴν περὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν ἑλληνα συγχρότως λόγον δεινότητα τοῦ ἀνδρός, ἐζητήσαμεν καὶ καταγραφίσαμεν αὐτὴν ἐνταῦθα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν, ὡς ἀνέχειν τινα τοῦ ἐπίσης εἰσαγωγικοῦ λόγου τοῦ καθηγητοῦ τούτου, ἐν εὐημοσιεύσαμεν ἐν τῷ φυλλάδιῳ, 59.

—ο—

Φίλοι Ὀμιληταί!

Ὅριον ἔθετο ὁ Θεὸς ἀναμέσον τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀναμέσον τῆς ἀδικίας· καὶ δὴ τὸ δίκαιον, θεῖον τυγχάνον ἀπαύγασμα, τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων ὑπερέχει, καὶ τῆς τε ἀτομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς τῶν λογικῶν ὄντων ὑπάρξεως ἀφρευκτος ὅρος καθέστηκε, καὶ τῶν τε ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν ἡγεῖται, ἡμέρας μὲν ἐν σκόλῳ νεφέλης, τοῦ δεῖξαι αὐτοῖς τὴν οὐρανὸν τῆς δὲ νύκτα ἐν σκόλῳ πυρός, τοῦ φαίνειν αὐτοῖς.

Βύθνωμόως τοίνυν οἱ ἄνθρωποι ἐκ Θεοῦ εἰλησέναι ὁμολογοῦμεν τὰς ἐντολάς, αἷς ὑπέκειν ὀφείλομεν, ὅπως αὐτοὶ τε ὄμεν εὐτυχεῖς καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν τοῖς πλησίον ἡμῶν μετὰ θυμῶν παρέχωμεν· καὶ γὰρ ἐπαγαλλόμεθα εὐχόμενοι πάντις ὅτι ἐκ Θεοῦ τὸ δίκαιον ἀπεθεζάμεθα, καὶ προθύμως τοῖς ἐντάλασι τοῦ πλάστου ἡμῶν ὑποτασσάμεθα, ἐγκλωπιζόμενοι μάλιστα ὅτι θεοῖς ἐντάλασταιν, οὐχὶ δὲ βουλήσει ὑπέχομεν θνητῶν, ὧν οἱ λογισμοὶ πάντες δειλοὶ, καὶ αἱ ἐπίνοιαι ἐπισηραλεῖς.

Ἄλλ' ἐὰν ἐγκώψωμεν τῇ ἱστορίᾳ, Διόσκου καὶ Σόλωνος καὶ Λυκούργου, νόμους καὶ νόμους ἐφ' ἐκάστῳ ἔθνεϊ τιθέντας, ἀνευρήσομεν, ὅλους δὲ θεσμῶν ὀρμητοὺς καὶ νόμων σωρείας κατιδόντες, ὁμολογήσομεν πάντως τὴν ἀδιάλειπτον τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμύησιν εἰς τὰ πρὸς διοργάνωσιν τῶν κοινωνιῶν τείνοντα, καὶ ἐστὶ δίκαιον τοῦ θεοῦ δικαίου παρεκκλίνον ἀνακράζομεν· ἐνθεν τοι εἶσθε μὲν τὸ θεῖον δίκαιον ἐπιγινώσκοντες, ἐξῴθεν δὲ τὸ ἀνθρώπινον δίκαιον διδασκόμενοι, τὸ τε φυσικὸν καὶ τὸ θετικὸν κατέχομεν ἅμα δίκαιον· ἐκ δὲ τοῦ συνόλου ἀμφοτέρων τούτων ἢ ἐν γένει ἐπιστήμη τῶν νόμων προκύπτει.

Νόμος μὲν οὖν καλεῖται τὸ ἐπιτασσόμενον ἡμῖν παρὰ τοῦ πρῶ· ὃν ὑπακούειν ὀφείλομεν· δίκαιον δὲ ἢ τῶν νόμων ἐπιστήμη· εἴθ' οὕτω τὸ δίκαιον εἰς φυσικὸν καὶ θετικὸν διήρηται· καὶ φυσικὸν μὲν δίκαιον τὸ σύνολον κέκληται τῶν πρὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους νόμων, οὗς ὁ δημιουργὸς τοῦ παντός ἔθετο· θετικὸν δὲ δίκαιον τὸ σύνολον ἔχουσε τῶν παρὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς χρεῖας τῶν κοινωνιῶν τεθειμένων νόμων· καὶ ἀρχικὸς μὲν καὶ θεῖος τύπος τοῦ δικαίου τὸ φυσικὸν τυγχάνει δίκαιον, ὁ δ' ἐπιγεσόμενος καὶ ἀνθρώπινος τοῦ δικαίου τύπος τὸ θετικὸν ἐστὶ δίκαιον.

Ἄλλ' ὅτι περὶ ἡ πόλις τὸ θετικὸν καθίστησι δίκαιον, μὴ νομίσητε, ὅτι αὕτη τὸ ἀρχέγονον φυσικὸν δίκαιον ἀποκλείει καὶ ἀποσοβεῖ, καὶ τοὺς πολίτας ἀπομανθάνειν καταναγκάζει τὴν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐγγεγραμμένην νομοθεσίαν, οὐ μίλλαι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλατῆι λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλατῆι καρδίας σαρκίνας· τούναντίον ἐξ ὧν ἐροῦμεν ὑμῖν δῆλον γενήσεται ὅτι οὔτε αὐτοτελεῖς, οὔτε μὴν ἰδιόρρυθμον τὸ θετικὸν ἐστὶ δίκαιον, ἀλλ' ὅτι τοῦτο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἡδρασταὶ καὶ ἐστήρικται, μᾶλλον δ' ὅτι τὸ θετικὸν δίκαιον αὐτὸ τοῦτο ἐστὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον, κατὰ τὰς κοινωνικὰς χρεῖας μικρὸν ἀλλοιοῦμενον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν· ἐν γὰρ ἐστὶ δίκαιον τὸ δεδομένον ἀνωθεν· διὸ καὶ καλῶς εἰρηται ὅτι οὐχ ὑπάρχει δίκαιον κατὰ τοῦ δικαίου, Il n'y a pas de droit contre le droit· ἀναγγραφομένης οὕτω τῆς προϋπάρξεως ἀρχῶν αἰώνιων, καὶ ὑποδεικνυμένου τῷ ἀνθρώπῳ ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ νομοθετεῖν τῷ θεῷ ὑποκλίνεσθαι οὕτος ὀφείλει νόμῳ· τοῦτο ἐποίησαν οἱ περιώνυμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες οἱ ἐν νομοσχεδίῳ τὸν γαλλικὸν πολιτικὸν κώδικα τοῖς νομοθεταῖς παρεστήσαντες· ἤρξαντο γὰρ τῶν εἰσαγωγικῶν τοῦ κώδικος τούτου διατάξεων διὰ τῶν ἐξῆς:

Il existe un droit universel et immuable, source de toutes les lois positives: il n'est que la raison naturelle en tant qu'elle gouverne tous les hommes.

Ἄλλ' ἰδοὺ πῶς καὶ ὁ Κικέρων τὸ φυσικὸν ἐπίστα δίκαιον: Est non scripta, sed natura lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.

Οὕτω τοίνυν καὶ πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ φυσικὸν ὁμολόγητο δίκαιον, καὶ τοῦτο παγκόσμιον καὶ ἀμετάβλητον παρ' αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν ἀνεκρύτατο, ὡς ἐν παντί καιρῷ καὶ τόπῳ ἀρμόζον· ἀλλ' οὖν τὸ θετικὸν δίκαιον, jus civilis, οὐδὲ παγκόσμιον, οὐδ' ἀμετάβλητόν ἐστι· δημιουργήμα γὰρ ἀνθρώπων τυγχάνον, ἐπιχώριον ἐστὶ, καὶ ἅμα τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς περιστάσεσι συμεταβάλλεσθαι εἴωθε· μόνος γὰρ ὁ παντοκράτωρ Θεός, ὁ δεσπότης

των ἀπάντων, ἐράπαξ νόμον ἔθετο, τὰ ὅσα καὶ δίκαια τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐκδιδάσκοντα, καὶ τὴν εἰς τὴν μακκρίότητα τοῦς πάντας ἀγρυσαν ὁδὸν διαγράφοντα· οἱ δὲ κατὰ ἔθνη νομοθέται ἐφ' ἑκάστου λαῶ ἴδια νόμους ἐξέθεντο, καὶ τούτους τοῖς χρόνοις μεταβάλλομένους διὰ τὰς κοινωνικὰς μεταπτώσεις· διὸ καὶ τὸ μὲν θετικὸν δίκαιον κατὰ ἔθνη καὶ κατὰ χρόνους ἐπ' ἀπειρον ἀλλοιοῦται· τὸ δὲ φυσικὸν δίκαιον ἐστὶν ἀκράδαντον, καὶ τὸν ἐσαεὶ χρόνον ἀναλλοιώτως διαμενεῖ. Διέπουσι λοιπὸν ἡμεῖς ὡς μὲν λογικὰ ὄντα τὸ φυσικὸν δίκαιον, ὡς δὲ πολίτας τὸ θετικὸν δίκαιον τοῦ ἔθνους εἰς τὸ ἴδιον ἕκαστοι ἀνήκομεν.

Τοιοῦτον καθ' ἑκάστην ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων τὸ φυσικὸν παρίσταται δίκαιον, οὐ διδασκτὸν, ἐμφυτον δὲ καὶ παγκόσμιον καὶ ἀμετάβλητον καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπενεργούν ἄνευ διαστολῆς ἔθνους ἢ φύλου, ἢ ἡλικίας· ἀπαντες γὰρ συγχαιρομεν τῷ ἐκ βρεῖας νόσου ἀναρρώτῳ ἢ ἐκ σάλου καὶ κλύδωνος διασωθέντι· καὶ τῷ πάσχοντι δὲ συναλγοῦμεν, καὶ τὸν δυστυχοῦντα ἐλεοῦμεν, καὶ ἐκκλίνοντες ἀπὸ κακοῦ, ποιοῦμεν τὸ ἀγαθόν. Νήπια μετὰ γερόντων, ἀρρένες καὶ θήλεα συγχαιρομεν τοῖς ἀπὸ σεισμοῦ καὶ καταποντισμοῦ διασωθείσι, καὶ ἀλλόφυλοι τυγχάνωσι, καὶ δυσμενεῖς ἡμῖν ὄσι, καὶ ἐναλλάξ δάκρυα χαρᾶς τὰ τῆς λύπης δάκρυα διαδέχεται.

Ὅτι δὲ καὶ τὸ θετικὸν δίκαιον ἐστὶν οἷον ὑμῖν τοῦτο παρέστησα, τὸν ἀστυκὸν τῶν Γάλλων κώδικα εἰς μὲν τύριον φέρω καὶ ἐναργῶς ὑμῖν καταδείξω ὅτι τοῦτο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ τεθεμελιώται δίκαιον. Κατὰ γὰρ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπέδειξα ὑμῖν, ὡς πάντως μέμνησθε, ὅτι διὰ πολλῶν διατάξεων δικάζοντάς τε καὶ δικαζομένους εἰς τὸ φυσικὸν ὁ νομοθέτης παραπέμπει δίκαιον· ὅτι πᾶσαν καταργήσας διάκρισιν μετὰ τῶν προσώπων, τὴν δουλείαν καὶ τὴν δουλοπαροικίαν κατέστρεψε, καὶ τὸ ἀξίωμα φύσει δούλος φύσει ἐλεύθερος ἀποδοκιμάσας, μετὰ πολλῆς τῆς ἐλευθεριότητος τὸ πολυθρόλλητον ἐκεῖνο *perissent les Colonies plutôt qu'un principe* διεσάλπισεν ὅτι ὑπὲρ τε πολιτῶν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἀλλοδαπῶν τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου εὐαγγελικὴν ἰσότητά εἰσήγαγεν ὁ νομοθέτης, ὅτι τὸ οἰκογενεϊκὸν δίκαιον ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν βάσεων ὠκοδόμησε, τὸν νόμιμον γάμον συνιστῶν, τὰς παλλικεῖας καὶ τὰς ἀθεμιτογαμίας καταστρέφων καὶ τὰ διαζύγια ἀπαγορεύων· ὅτι μόνοις τοῖς ἐκ νομίμου γάμου τέκνοις οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλυ δικτρανόσας, τὰ ἐν ἀνομίαις συλληθέντα καὶ τῆς πατρικῆς ἐστίας ἐξήλασε καὶ τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων ἀπεσέρησεν· ὅτι τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν τοῖς γονεῦσιν ἀπένειμεν ἐπὶ ἀγωγῇ καὶ ἐκπαιδεύσει τῶν τέκνων, οὐχὶ δὲ ἐπὶ χρημάτων παρισμῶ· ὅτι τὴν πρὸς τε τοῦς γογεῖς καὶ πρὸς τοῦς λοιποὺς ἀνιόντας διηνεκῆ ὑποταγὴν καὶ εὐπειθειαν καὶ σέβας ἐντόνως πάνυ τοῖς τέκνοις ἐνετείλατο· ὅτι τὴν ἀτοπίαν ὅλην τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς μεσαιωνικῆς νομοθεσίας προθέλυτον ἀπέσπασεν, ἐπὶ ἀχειροπητήτου ἀκρογωνιαίου λίθου τὴν οἰκογενεϊκὴν καὶ τὸ κληρονομικὸν δίκαιον ἐποικοδομήσας, καὶ πᾶσαν διάκρισιν προσώπων καὶ

πραγμάτων καταργήσας, καὶ ἐγκυρον ἐπὶ τε συμβολαίοις καὶ ἐπὶ μεταβάσει ἰδιοκτησίας μόνην τὴν ἐλευθέρην τῶν συμβαλλομένων βούλησιν ἀποφηνάμενος, καὶ συνελόντι φάναι, τὸ αἶθρον τῶν ἐφ' ἑκάστῳ συμβολικῶν τύπων ἐξοβελίσας καὶ προγράψας.

Οὕτω τοίνυν ἐν ἑκάστη πόλει συνυπάρχουσι καὶ συμβαδίζουσι τὰ δύο ταῦτα δίκαια, καὶ τὸ ἐπιτασσόμενον ἡμῖν πράττομεν ἀσμένως ὑπακούοντες, οὐ μόνον τῷ ἐπουρανίῳ Θεῷ ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιγίῳ Νομοθέτῃ, διαρρήδην τὸ φυσικὸν ἐν σερνιζομένῳ δίκαιον, καὶ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος αὐτοῦ βάσιν πανδήμως τοῦτο διασκαλπίζοντι.

Τοσαῦτα περὶ δικαίου ἐν ἐπιτομῇ ἐκθέμενος ὑμῖν κατ' αὐτὴν τὴν ἐνκρίσιν τῶν παραδόσεών μου, τῆς τῶν νόμων ἐρμηνείας ἄρχομαι· καὶ πρῶτον μὲν τὰ περὶ τῆς ἀποδείξεως καὶ τῆς ἀποστέσεως τῶν ἐνοχῶν κεφάλαια ἐρμηνεύσας, καὶ οὕτω τὴν περὶ ἐνοχῶν θεωρίαν συμπληρώσας, μεταθήσομαι εἰς τὴν παράδοσιν πρῶτον τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου, εἴθ' οὕτω τῶν κατ' εἶδος συμβολαίων.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ANNAMITIKΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

—ooo—

Ποτὲ ἴσως μετὰ τὴν ἐποχὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου δὲν κατέστησαν τασούτον ἀξίαι μελέτης καὶ χῶρις τῆς Ἀσίας ὅσον σήμερον. Ἡ Κίνα, τὸ ἀχανές τοῦτο κράτος, τὸ ἔχον μὲν καὶ πληθυσμὸν καὶ ἔκτασιν καταπολὺ ἀνώτερα συμπάσης τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ καταπολὺ ἐλαττούμενον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀνεπτύξεως καὶ προόδου, ἀνθίσταται ἀγέρωχος πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ φαίνεται προτιμῶσα ν' ἀποτερωθῶσιν αἱ πόλεις, νὰ καταποντισθῶσιν αἱ στόλοι, νὰ κατασφραγῶσιν οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ἢ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἐλαχίστην τῶν ἀξιώσεων τῆς δυνάμεως ἥτις ἐπιβάλλει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν ἴδιαν θέλησιν καὶ εἰς τὰ ἰσχυρότερα κράτη τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἰνδία ἀποστατεῖ κατὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἐκτραχηλίζεται εἰς τοιαύτας θηριωδίας οἱ δὲ ἀπαντῶνται ἀπ' αἰῶνος οὐδ' εἰς τῶν βερβερωτέρων ἔθνων τὴν ἱστορίαν. Οὕτε τὸ γυναικεῖον φύλον, οὕτε ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία, οὐδ' αὐτὰ τὰ βρέφη εὐρίσκουσι χάριν παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, παρ' οἷς ἀνακαλύπτονται σήμερον κλίσεις καὶ ιδιότητες οἷς οὐδ' ὑπώπτεισαν οἱ πολιτικοὶ ἢ οἱ φιλόσοφοι τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἐφ' ὅλον τὸν αἰῶνα τῆς κυριαρχίας αὐτῶν. Ἐννοεῖται ἄρα πόσον περίεργοι εἰσὶν αἱ περιγραφαὶ ὅσαι ἀποβλέπουσι τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν κατοίκων τῶν Ἀσιατικῶν τούτων χωρῶν. Ναὶ μὲν ἡ Πανδώρα, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, πολλὰ ἐδημοσίευσεν περὶ